



PRIRUČNIK O TRGOVINI LJUDIMA ZA ZAPOSLENE U SOCIJALNIM I SLUŽBAMA ZA SPROVOĐENJE ZAKONA





Priručnik o trgovini ljudima za zaposlene u socijalnim i službama za sprovođenje zakona

Priručnik je pripremljen u okviru projekta: *Podržimo žrtve trafikinga, dječjeg prosjačenja i prisilnih brakova*, koji Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) i Crnogorski ženski lobi (CŽL) implementiraju uz podršku Kanadske ambasade u Beogradu, u okviru CIDA fonda.

Priredili:

Centar za demokratiju i ljudska prava – CEDEM i Crnogorski ženski lobi (CŽL)

Priručnik o trgovini ljudima za zaposlene u socijalnim i službama za sprovođenje zakona

Izdavač:

Centar za demokratiju i ljudska prava – CEDEM
Bulevar Džorža Vašingtona 51, 3/48
81 000, Podgorica, Montenegro
Tel/fax: +382 20 234-114; +382 20 234-368
e-mail: info@cedem.me
www.cedem.me

Urednici izdanja:

Aida Petrović
Valentina Vlahović
Nenad Koprivica

Prelom, dizajn i štampa:

Bojan Tešić
DPC, Podgorica

Tiraž:

200

SADRŽAJ

Faze trgovine ljudima	6
Regrutovanje	6
Transport	7
Eksploatacija	8
Zakonodavni okvir	10
Identifikovanje žrtve trgovine ljudima	16
Saradnja sa pravnim savjetnikom radi pružanja besplatne pravne pomoći	18
Planiranje i organizovanje zaštite i zbrinjavanja	18
Mitovi & Zablude	19
Seksualno zlostavljanje djece	21
Identifikacija djece žrtava	21
Uticaji	22
Kako razgovarati sa djetetom potencijalnom žrtvom trgovine ljudima	22





Trgovina ljudima je složeni problem i zastrašujuće kazneno djelo, za koje se često kaže da je moderni oblik ropstva.

Ono krši temeljna ljudska prava i uništava dostojanstvo žrtava, čak dugo vremena, nakon što eksploatacija prestane.

Trgovinu ljudima UN definiše kao „vrbovanje, prevoz, premještanje, skrivanje ili prihvatanje osoba, putem prijetnji ili upotrebe sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ranjivog položaja neke osobe ili davanje ili primanje novčanih sredstava ili druge koristi, radi dobijanja pristanka osobe, koja ima kontrolu nad drugom osobom u svrhu eksploatacije.

FAZE TRGOVINE LJUDIMA

Trgovina ljudima vrši se na razne načine, uvijek postoje tri faze:

1. Rekrutovanje
2. Transport
3. Eksploatacija

Rekrutovanje

Rekrutovanje kroz djelimičnu prevaru: Žrtve su svjesne kako će biti uključene u datu aktivnost, samo ne znaju pod kojim uslovima.

Rekrutovanje kroz totalnu prevaru: Žrtve su privučene obećanjima za posao i finansijsku dobit i potpuno su prevarene u smislu pravih namjera trgovaca ljudima.

Žrtve se odvođe silom.

Žrtve najčešće budu prevarene putem:

- **Lažnih obećanja** prijatelja, agencija za zapošljavanje, ili nekog drugog ko nudi posao ili putovanje u zemlji ili inostranstvu
- **Obmanjujućih oglasa za posao** u različitim medijima (novine, internet, chat, facebook...) Poslovi koji se nude su „bolje plaćeni i pružaju bolje uslove rada“
- **Lažnog zabavljanja** dečko zove djevojku da krene sa njim i počne novi život na nekom drugom mjestu
- **Prodajom od strane porodice** nekad zbog siromaštva, nekad zato što roditelji vjeruju da će dijete imati bolji život na nekom drugom mjestu (npr. djevojčice se prodaju udajom, djeca se šalju kod rođaka/poznanika kako bi im obezbijedio školovanje i sl.
- **Interneta koji se često koristi za vrbovanje žrtava** (poznanstvo putem facebook-a, chat-a, lažni oglasi na internetu...)
- **Otmicom**

Transport

Druga faza trgovine ljudima je transport žrtve na odredište, gdje će biti izrabljivana. Iako se misli da trgovina ljudima podrazumijeva prelazak državne granice i krijumčarenje u druge države, najčešće se odigrava u okviru sopstvene države.

- **Prevoz** može podrazumijevati i obezbjeđivanje smještaja i prihvata žrtve sa nizom prolaznih skloništa, uključujući početni prihvata i transfer unutar njene vlastite zemlje, ali i ozbiljne povrede ljudskih prava i fizičko zlostavljanje za vrijeme putovanja. Mnoge žrtve nisu nikada ranije napuštale svoju zemlju i potpuno su zavisne od trgovaca ljudima. Neke napuštaju svoj dom bez posjedovanja pasoša, jer im je rečeno da nema stvarne potrebe da ga imaju, ili da će ga dobiti kasnije. Ako imaju pasoš, trgovci ga često oduzmu i drže kod sebe kao sredstvo obezbjeđenja protiv žrtve. Žrtve koje se nalaze u nekoj od protivpravnih situacija su posebno izložene hirovima njihovih trgovaca. Trgovci znaju da će one, zbog svog ilegalnog statusa, izbjegavati da traže pomoć policije ili zaštitu države.
- **Rute i sredstva prevoza**
- **Prevoz žrtava preko granice je bitan aspekt međunarodne** trgovine ljudima. U većini slučajeva, regrutovana lica su saglasna da zavise od trgovaca zbog obezbjeđenja dokumenata i prevoza. To trgovcima daje visoki stepen kontrole za vrijeme tranzitne faze. Trgovci ljudima svoje žrtve prebacuju preko državnih granica i preko legalnih i ilegalnih graničnih prelaza. Prelazak preko legalnih državnih prelaza može biti osiguran legalnim putnim ispravama žrtve, ali i krivotvorenim.



Eksploatacija

Eksplotacija je treća i najsirovija faza trgovine ljudima. Trgovci eksploatišu svoje žrtve isključivo u svrhu lične dobiti, bilo radi zarade velike sume novca ili radi besplatnih usluga ili rada. U Crnoj Gori najčešći oblik eksploatacije je seksualna eksploatacija žena i djevojaka. Česti oblici su i prosjačenje i prisilni brakovi, čemu su češće izložena djeca, te prisilni rad ili ekonomska eksploatacija kojoj su češće izloženi muškarci.

Najčešći oblici eksploatacije su:

- **Seksualna eksploatacija** (ulice, barovi, bordeli, saloni za masažu, saune, djevojke na poziv, agencije za pratnju)
- **Prinudni rad** (zemljoradnja, rad na građevini, rudnici)
- **Prinuda na vršenje krivičnih djela**
- **Prinudni rad u domaćinstvu**
- **Dužničko ropstvo**
- **Prisilno prosjačenje** (djeca i osobe sa invaliditetom)
- **Prisila na vršenje krivičnih djela** (transport i prodaja droge, rasturanje lažnog novca)
- **Ugovoreni brakovi**
- **Lažno usvajanje**
- **Prinudna vojna služba**
- **Odstranjivanje organa**

Mnogima se čini kako bi kada bi se našli u lancu trgovine, da bi se oni nekako oslobodili, pobjegli... Međutim, puno je načina na koje trgovci kontrolišu svoje žrtve i osiguravaju poslušnost kod njih:

Vezivanje dugom - trgovac ljudima žrtvi saopšti da je on platio njen dolazak na odredište i da ona može da ode gdje želi čim mu vrati taj novac baveći se prostitucijom, radeći na plantaži... Na početni „dug“ se svakodnevno dodaje kamata i navodni svakodnevni troškovi za hranu, stan, odjeću i slično. Na kraju taj iznos, koji svakodnevno raste, postane tako veliki da je gotovo nemoguće da će žrtva ikada moći da ga otplati.

Izolacija - trgovci ljudima često drže žrtve u zatočeništvu i izolaciji, zaključane u stanovima/kućama/podrumima i pod stalnim nadzorom. Svaki njihov izlazak se pažljivo prati i ne dozvoljava im se da stupaju u kontakt sa nepoznatim ljudima bez kontrole. Pošto su izolovane, postaju zavisne od trgovaca ljudima.

Upotreba nasilja i zastrašivanja - trgovci ljudima koriste različite prijetnje nasiljem kako bi zastrašili svoje žrtve. Tu je prije svega fizičko nasilje, prebijanje, silovanje.

Trgovci ljudima svoje prijetnje usmjeravaju i na članove porodice i žrtvi bliske osobe, njenu djecu, braću, sestre, prijatelje i sl. Žrtve često dolaze iz društva koje ne bi imalo razumijevanja za činjenicu da su one žrtve trgovine ljudima, a ne prostitutke. Plaše se da će biti žigosane ukoliko se sazna čime su se morale baviti, ili se jednostavno plaše da bezbjednost svojih najdražih.

Ucijene – pošto ih prisile na prostituciju ili pornografiju ili neku drugu neželjenu aktivnost, ucijene ih prijetnjama da će sve objelodaniti. Često ih tokom seksualnog zlostavljanja snimaju, te potom prijete da će snimke postaviti na facebook ili poslati roditeljima.

Profil žrtve:

- osobe koje žive u veoma teškim životnim okolnostima (siromaštvu, trpe nasilje u porodici...) i zato traže priliku da promijene život
- osobe koji ne mogu da se zaposle, a posebno nezaposleni mladi ljudi, ali i SVI oni koji teže da ostvare veću zaradu, da im bude bolje, traže priliku da ostvare neki svoj san, teže novim iskustvima, traže avanturu - mogu se naći u riziku od trgovine ljudima!

Težnju za boljim životom trgovci ljudima koriste i regrutuju potencijalne žrtve obećavajući novi početak, dobar posao, veću zaradu. Žrtve trgovine ljudima nisu naivnije, lakovjernije niti „gluplje“ od drugih ljudi, pa zbog toga nisu uspele da prepoznaju trgovca ljudima.

Trgovina ljudima u Crnoj Gori

- Crna Gora je zemlja porijekla, tranzitna i odredišna zemlja za žrtve trgovine ljudima
- žrtve mogu biti trafikovane za seksualnu eksploataciju i prisilni rad
- žrtve mogu biti žene, muškarci i djeca
- slučajevi su identifikovani od strane službi za sprovođenje zakona, socijalnih službi, individua i nvo-a.



Zakonodavni okvir

Crna Gora je do danas usvojila i u svoj zakonodavni okvir inkorporirala Konvenciju UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (2000) i Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito žena i djece, ratifikovala Konvenciju Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, Konvenciju UN o pravima djeteta i oba njena protokola (Opcioni protokol Konvencije o pravima djeteta koji se odnosi na prodaju djece, dječju prostituciju i dječju pornografiju i Opcioni protokol o zabrani angažovanja djece u oružanim sukobima).

Ustav Crne Gore u članu 9 predviđa da su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka i da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drugačije od unutrašnjeg zakonodavstva.

Prioriteti u suzbijanju pojave trgovine ljudima obezbijedjeni su donošenjem seta zakona u oblasti pravosuđa i to: Krivičnog zakonika („Sl. list RCG“, br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i „Sl. list CG“, br. 40/2008, 25/10 i 32/11), Zakonika o krivičnom postupku („Sl. list RCG“, br. 71/2003, 7/2004, 47/2006), novog Zakonika o krivičnom postupku („Sl. list CG“, br. 57/09 i 49/10), Zakona o zaštiti svjedoka („Sl. list RCG“, br. 65/2004), Zakon o strancima („Sl. list CG“ 80/2008, 72/2009, 32/2011, 53/2011), Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći („Sl. list CG“ 20/11) Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična djela („Sl. list RCG“, br. 2/2007 i 13/2007), Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima („Sl. list CG“, br. 4/2008 od 17.1.2008. godine) Zakon o zaštiti ličnih podataka (Sl. list CG“, br. 79/2008 i 70/2009.)

Krivični zakonik propisuje niz krivičnih djela koja regulišu oblast ilegalnih migracija i trgovine ljudima i to: „Podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa“ (član 209), „Posredovanje u vršenju prostitucije“ (član 210), „Nedozvoljen prelaz državne granice i krijumčarenje ljudi“ (član 405), „Trgovina ljudima“ (član 444), „Trgovina djecom radi usvojenja“ (član 445) i „Zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu“ (član 446).

U korpusu krivičnih djela protiv polne slobode kao krivična djela propisana su „Podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa“ (član 209)¹ i „Posredovanje u vršenju prostitucije“ (član 210)².

1 „Podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa“ (član 209) je krivično djelo koje se sastoji u podvođenju maloljetnog lica radi vršenja obljube, sa njom izjednačenog čina ili druge polne radnje. Za ovaj oblik vršenja krivičnog djela propisana je kazna zatvora od tri mjeseca do pet godina. Drugi oblik ovog djela je omogućavanje vršenja obljube, sa njom izjednačenog čina ili druge polne radnje sa maloljetnim licem. Za ovaj oblik vršenja krivičnog djela propisana je kazna zatvora do tri godine.

2 „Posredovanje u vršenju prostitucije“ (član 210) je krivično djelo koje se sastoji u navođenju ili podsticanju drugog na prostituciju, učestvovanju u predaji nekog lica drugom licu radi vršenja prostitucije ili propagiranje ili reklamiranje prostitucije putem sredstava javnog informisanja i drugih sredstava. Za ovaj oblik vršenja djela propisana je novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine. Teži oblik ovog krivičnog djela postoji kada se posreduje u vršenju prostitucije maloljetnih lica, kada je propisana kazna zatvor od jedne do deset godina.

Illegalne migracije sankcionisane su krivičnim djelom „Nedozvoljen prelaz državne granice i krijumčarenje ljudi“ (član 405), u korpusu krivičnih djela protiv javnog reda i mira³.

U korpusu krivičnih djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom propisana su dva krivična djela iz oblasti trgovine ljudima i to: „Trgovina ljudima“ (član 444) i „Trgovina djecom radi usvojenja“ (član 445).

U skladu sa Protokolom za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i djecom, koji dopunjuje Konvenciju UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, Krivični zakonik propisuje krivično djelo „trgovina ljudima“ (član 444). Ovo krivično djelo čini lice koje silom ili prijetnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, povjerenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, radi dobijanja saglasnosti od lica koje ima kontrolu nad drugim licem: vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju prinudnog rada, dovođenja u položaj sluge, vršenja kriminalne djelatnosti, prostitucije ili prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, radi oduzimanja dijela tijela za presađivanje ili radi korišćenja u oružanim sukobima. Propisana kazna za ovaj oblik djela je zatvor od jedne do deset godina. Ukoliko je takvo djelo učinjeno prema maloljetnom licu učinilac će se kazniti kaznom propisanom za to djelo i kad nije upotrijebio silu, prijetnju ili neki drugi od navedenih načina izvršenja, a propisana kaza je zatvor od najmanje tri godine. Ukoliko je usljed vršenja ovog djela nastupila teška tjelesna povreda nekog lica, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do dvanaest godina, a ako je usljed djela nastupila smrt jednog ili više lica, učinilac će se kazniti zatvorom od najmanje deset godina. Zakon propisuje i da će se kazniti zatvorom od najmanje pet godina lice koje se bavi vršenjem ovog krivičnog djela ili ako je djelo izvršeno na organizovan način od strane više lica.

Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika („Službeni list Crne Gore“, broj 25/2010) predviđena je izmjena krivičnog djela „Trgovina ljudima“, uz uvođenje posebnog oblika tog djela koji inkriminiše korišćenje usluga žrtve (stav 7 člana 444)⁴.

Krivični zakonik propisuje kao posebno krivično djelo jedan oblik vršenja krivičnog djela trgovine ljudima - „Trgovina djecom radi usvojenja“ (član 455)⁵.

³ Ovo krivično djelo čini lice koje bez propisane dozvole pređe ili pokuša da pređe granicu Crne Gore, naoružano ili upotrebom nasilja. Za ovaj oblik krivičnog djela zapriječena je kazna zatvora do jedne godine. Drugi oblik ovog krivičnog djela postoji kada se lice bavi nedozvoljenim prebacivanjem drugih lica preko granice Crne Gore ili kada lice iz koristoljublja omogućava drugom nedozvoljen prelaz granice ili nedozvoljen boravak ili tranzit. Za ovaj oblik krivičnog djela zapriječena je kazna zatvora od tri mjeseca do pet godina. Ukoliko je ovaj oblik djela izvršen od strane više lica na organizovan način, zloupotrebom službenog položaja ili na način kojim se ugrožava život ili zdravlje lica čiji se nedozvoljeni prelaz granice, boravak ili tranzit omogućava, ili je krijumčaren veći broj ljudi, propisana je kazna zatvora od jedne do deset godina. Zakon propisuje i obavezno oduzimanje sredstava namijenjenih ili upotrijebljenih za izvršenje ovog djela.

⁴ Član: (7) Ko koristi usluge lica za koje zna da je prema njemu učinjeno djelo iz stava 1 ovog člana, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.
Član: (8) Ako je djelo iz stava 7 ovog člana učinjeno prema maloljetnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do petnaest godina.”

Zabrana zasnivanja ropskog odnosa i trgovine robljem propisana je u brojnim međunarodnim instrumentima, među kojima i Univerzalnoj deklaraciji o pravima čovjeka iz 1948. godine, Međunarodnom praktu o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine i Konvenciji UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Palermo konvencija) sa dopunskim protokolima. Krivični zakonik Crne Gore propisuje krivično djelo „Zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu “ (član 446)⁶.

U skladu sa Palermo konvencijom, Krivični zakonik Crne Gore u članu 268 propisuje i krivično djelo „Pranje novca“, koje sankcioniše radnje kojima se kroz bankarsko, finansijsko ili drugo privredno poslovanje prikriva način pribavljanja imovinske koristi stečene svim, pa i krivičnim djelima krijumčarenja ljudi, ilegalne migracije, trgovine ljudima i sl.

Zakonikom o krivičnom postupku propisane su normative osnove za efikasnije gonjenje i procesuiranje krivičnih djela trgovine ljudima. Zakonik predviđa mogućnost korišćenja istražnih metoda i sredstava (mjere tajnog nadzora) kao što su audio i audiovizuelno snimanje, tajno fotografisanje, tajno praćenje i tehničko snimanje, angažovanje prikrivenog isljednika i saradnika itd. Radi efikasnijeg procesuiranja krivičnih djela, novousvojeni Zakonik o krivičnom postupku (>Službeni list CG«, br.57/2009 49/10) propisuje da će se mjere tajnog nadzora, koje su se do njegovog donošenja mogle primjenjivati samo u pretkrivičnom postupku, moći koristiti i u fazi istrage. Koncept tužilačke istrage predviđen novim Zakonikom o krivičnom postupku u punoj mjeri počeo je da se primjenjuje od 1. septembra 2011. godine. Time je istraga za sva krivična djela izmještena iz nadležnosti sudova u nadležnost državnih tužilaca. Vrhovno državno tužilaštvo Crne Gore – Odjeljenje za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina otpočelo je **tužilački koncept istrage**, 26. avgusta 2010.godine, godinu dana prije početka pune primjene Zakonika kojim je definisano i prošireno oduzimanje imovine od izvršilaca krivičnih djela organizovanog kriminala, kao i obrnuti teret dokazivanja njenog porijekla.

Zakonikom o krivičnom postupku je propisana i obezbijedena sudska zaštita svjedoka u postupku i svjedoka saradnika. Oštećeni koji je žrtva seksualnog nasilja, kao i dijete koje se saslušava kao svjedok ima pravo da svjedoči u odvojenoj prostoriji pred sudijom i zapisničarem dok tužilac, okrivljeni i branilac gledaju prenos iz druge prostorije uz mogućnost postavljanja pitanja svjedoku (član 101). Ako postoji osnovana bojazan da bi svjedok davanjem iskaza ili odgovorom na pojedina pitanja sebe, svog bračnog druga ili bliskog srodnika izložio ozbiljnoj opasnosti po život, zdravlje, tjelesni integritet, slobodu ili imovinu većeg obima, svjedok može uskratiti iznošenje ličnih podataka, davanje odgovora na pojedina pitanja ili davanje iskaza u cjelini, dok se

5 Ovo krivično djelo čini lice koje oduzme lice koje nije navršilo četrnaest godina radi njegovog usvojenja protivno važećim propisima ili ko usvoji takvo lice ili posreduje u takvom usvojenju ili ko u tom cilju kupi, proda ili preda drugo lice koje nije navršilo četrnaest godina ili ga prevozi, obezbjeđuje mu smještaj ili ga prikriva. Propisana kazna je zatvor od jedne do pet godina. Ukoliko se lice bavi vršenjem ove djelatnosti ili je djelo izvršeno na organizovan način od strane više lica, zakon propisuje kaznu zatvora od najmanje tri godine.

6 Ovo krivično djelo čini lice koje kršeći pravila međunarodnog prava, stavi drugog u ropski ili njemu sličan odnos ili ga drži u takvom odnosu, kupi, proda, preda drugom licu ili posreduje u kupovini, prodaji ili predaji ovakvog lica ili podstiče drugog da proda svoju slobodu ili slobodu lica koje izdržava ili o kojem se stara, a propisna kazna je zatvor od jedne do deset godina. Drugi oblik ovog krivičnog djela postoji kada lice prevozi lica koja se nalaze u ropskom ili njemu sličnom odnosu iz jedne zemlje u drugu, za koji je propisna kazna zatvor od šest mjeseci do pet godina. Teži oblik ovog krivičnog djela je ukoliko se vrši prema maloljetnom licu, za šta je propisana kazna je zatvora od pet do petnaest godina.

ne obezbijedi njegova zaštita. Zaštita svjedoka sastoji se od posebnog načina učestvovanja i saslušanja svjedoka u krivičnom postupku i to: saslušanje svjedoka pod pseudonimom, saslušanje uz pomoć tehničkih uređaja (zaštitni zid, uređaji za promjenu glasa, uređaji za prenos slike i zvuka) i slično (čl. 108 i 109).

Zakonom o zaštiti svjedoka su uređeni uslovi i postupak za pružanje zaštite i pomoći svjedoku van suda, kada druge mjere zaštite nijesu dovoljne, a kada postoji osnovana bojazan da bi davanjem iskaza u cilju dokazivanja krivičnog djela, za koje je ovim zakonom predviđena mogućnost zaštite, bio izložen stvarnoj i ozbiljnoj opasnosti po život, zdravlje, fizički integritet, slobodu ili imovinu.

U skladu sa Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći član 2 i član 13, žrtva trgovine ljudima ima pravo na besplatnu pravnu pomoć koja obuhvata pravno savjetovanje, sastavljanje pismena i zastupanje pred sudom, državnim tužiocem i Ustavnim sudom, kao i oslobađanje od plaćanja troškova postupka. Ovo pravo je garantovano bez procjene imovnog stanja žrtve trgovine ljudima. U sudovima u Crnoj Gori postoji Služba za podršku oštećenima/svjedocima-žrtve trgovine ljudima, trgovine djecom radi usvojenja i nasilja u porodici i porodičnoj zajednici. Publikovan je informator koji oštećenima/svjedocima pruža kontakt podatke o zaposlenima u sudovima zaduženim za pružanje podrške, kao i informacije o krivičnom postupku, svjedočenju, mjerama zaštite oštećenih/svjedoka.

Zakonom o strancima ("Sl. list Crne Gore", br. 82/08 od 31.12.2008, 72/09 od 30.10.2009, 32/11 od 01.07.2011 i 53/2011 od 01.11.2011. godine), uređuju se uslovi za ulazak, kretanje i boravak stranaca na teritoriji Crne Gore. Članom 51 Zakona, propisano je da se privremeni boravak iz humanitarnih razloga može odobriti strancu za koga se pretpostavlja da je žrtva krivičnog djela Trgovina ljudima, kao i maloljetnom strancu koji je napušten ili je žrtva organizovanog kriminala.⁷

Pravilnik o načinu odobravanja privremenog boravka i stalnog nastanjenja i izdavanju putnih i drugih isprava strancima ("Službeni list CG", br. 58/09), gdje je u članu 9 propisano: "Privremeni boravak iz humanitarnih razloga odobrava se na osnovu odgovarajućeg dokaza pravnog lica (međunarodne organizacije, nevladine organizacije ili državnog organa) koje žrtvi pruža pomoć i zaštitu, odnosno nadležnog državnog organa kojim se potvrđuje da žrtva sarađuje u rasvjetljavanju krivičnih djela".

⁷ Privremeni boravak iz humanitarnih razloga neće se odobriti strancu ukoliko to zahtijevaju razlozi nacionalne bezbjednosti i javnog poretka. Privremeni boravak iz humanitarnih razloga odobrava se na period od tri mjeseca do jedne godine i može se produžavati sve dok postoje razlozi iz stava 1 ovog člana. Stranac iz stava 1 ovog člana ne smije se prinudno udaljiti zbog nezakonitog ulaska ili boravka u Crnoj Gori. Strancu iz stava 1 ovog člana, za koga postoji opravdani strah da bi davanjem iskaza mogao biti izložen opasnosti po život, zdravlje, fizički integritet ili slobodu, obezbjeđuje se zaštita i ostvarivanje prava po odredbama zakona kojim se uređuje zaštita svjedoka. Privremeni boravak iz humanitarnih razloga odobrava se na osnovu odgovarajućeg dokaza pravnog lica (međunarodne organizacije, nevladine organizacije ili državnog organa) koje žrtvi pruža pomoć i zaštitu, odnosno nadležnog državnog organa kojim se potvrđuje da žrtva sarađuje u rasvjetljavanju krivičnih djela. Članom 54 stav 3 Zakona o strancima, propisano je da se stalno nastanjenje može odobriti strancu koji je do dana podnošenja zahtjeva boravio u Crnoj Gori neprekidno pet godina na osnovu odobrenja za privremeni boravak. Dakle, na osnovu prethodnog, lice kojem je privremeni boravak odobren po osnovu člana 51 Zakona o strancima, može steći pravo na stalno nastanjenje ukoliko ispunjava uslove iz člana 54 stav 3 Zakona

Zakonom o odgovornosti pravnih lica za krivična djela utvrđena je mogućnost oduzimanja predmeta koji su upotrijebljeni ili su bili namijenjeni za izvršenje krivičnog djela ili koji su nastali izvršenjem krivičnog djela, ako su svojina pravnog lica. Pored toga, Zakonom se mogu odrediti obavezno oduzimanje predmeta i uslovi za oduzimanje određenih predmeta u pojedinim slučajevima.

Zakon o potvrđivanju Konvencije Savjeta Evrope o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja („Službeni list Crne Gore - Međunarodni ugovori“, broj 6/09) stupio je na snagu u odnosu na Crnu Goru od 1. jula 2010. godine. U toku 2012. godine predviđeno je donošenje posebnog zakona, u skladu sa ovom Konvencijom, kojim će se propisati nacionalni mehanizam za naknadu štete žrtvama krivičnih djela nasilja izvršenih s umišljajem.

Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku („Službeni list CG“, broj 64/11) stupio je na snagu 6. januara 2012. godine i primjenjuje se od 1. septembra 2012. godine. Najznačajnije novine ovog zakona su : uvođenje novih alternativnih mjera, opomene pored vaspitnih naloga; proširena primjena vaspitnih naloga za krivična djela kazne zatvora do 10 godina; obrazovanje stručnih službi koje će pružati stručnu podršku sudovima i državnim tužilaštvima; nove vaspitne mjere - posebne obaveze koje imaju sličnost sa vaspitnim nalogima; zaštita maloljetnika kao učesnika u postupku, tretman maloljetnika prilikom izvršavanja institucionalnih vaspitnih mjera i maloljetničkog zatvora; izvršavanje institucionalne mjere upućivanje u ustanovu zavodskog tipa i maloljetničkog zatvora u okviru posebne organizacione jedinice zavoda za izvršenje krivičnih sankcija.

Vrhovno državno tužilaštvo, Ministarstvo prosvjete i sporta, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo zdravlja, Uprave policije i tri nevladine organizacije su u namjeri da se efikasno suprostave trgovini ljudima 2007. godine potpisale **Sporazum o saradnji** koji je učinio produktivnijom saradnju državnih tijela koja su direktno uključena u pitanja trgovine ljudima. Na taj način zakonom definisane obaveze institucija su konkretizovane kroz jasno određene operativne postupke koje potpisnici Sporazuma realizuju u rješavanju konkretnog slučaja trgovine ljudima. Sporazum je poseban akcenat stavio na postupanje u odnosu na žene i djecu žrtve trgovine ljudima.

Potpisnici Sporazuma su se obavezali da, ukoliko ocijene da postoji sumnja da je izvršeno krivično djelo trgovina ljudima iz člana 444, 445, 446 i 210 Krivičnog zakonika istu prijave shodno odredbi člana 227 Zakonika o krivičnom postupku. Potpisnici Sporazuma, odnosno ovlašćena lica svako zapažanje radnji sa elementima trgovine ljudima prijavice odmah policiji, odnosno nadležnom državnom tužiocu. Potpisnici sporazuma će takode postupati i pružiti zaštitu potencijalnim žrtvama trgovine ljudima/djecom po principu prioriteta i sa poštovanjem principa anonimnosti. Potpisnici sporazuma učestvuju na zajedničkim



sastancima, seminarima i obukama zbog efikasnog sprječavanja gore navedenih krivičnih djela, proaktivne identifikacije kao i zaštite žrtava trgovine ljudima.

Protokol o međusobnoj saradnji između Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima i Unije poslodavaca Crne Gore predviđa zajedničke aktivnosti na blagovremenom informisanju o fenomenu trgovine ljudima kako poslodavaca tako i zaposlenih, odnosno lica sa kojima se zaključuje ugovor o radu. Protokol, takođe definiše i zajedničke aktivnosti na podizanju nivoa svijesti cjelokupne javnosti o fenomenu trgovine ljudima sa posebnim osvrtom na prevenciju slučajeva radne eksploatacije i aktivnosti na planu reintegracije žrtava.

Transnacionalni referalni mehanizmi za žrtve trgovine ljudima definišu transnacionalne i nacionalne procedure identifikacije, pomoći, zaštite, reintegracije žrtava trgovine ljudima, istraživanja i efikasnog krivičnog gonjenja izvršilaca Krivičnog djela trgovine ljudima.



Identifikovanje žrtve trgovine ljudima

Uvijek kada postoji sumnja da se radi o žrtvi trgovine ljudima, s takvom osobom će se postupati kao sa žrtvom sve dok se ne dokaže suprotno.

U slučaju sumnje da se radi o djetetu žrtvi, izuzetno je važno imati na umu činjenicu da je pristanak djeteta na namjeravanu eksploataciju nebitan, jer dijete nije u stanju da samo donosi ovakve i slične odluke, te se svako postupanje prema djetetu koje sadrži eksploataciju smatra trgovinom ljudima.

U postupku identifikacije žrtve trgovine ljudima, službenici uključeni u postupak su dužni cijeniti sljedeće pokazatelje koji ukazuju da je neka osoba potencijalna žrtva:

- Samoidentifikacija
- Dob osobe, posebno ako su osobe u dobi do 18 godina
- Mjesto i uslovi gdje je potencijalna žrtva trgovine pronađena
- Ograničenje lične slobode
- Psiho-fizičko stanje osobe
- Način i svrha ulaska u CG za strane žrtve trgovine
- Status, kretanje i boravak osobe u CG, za strane žrtve trgovine
- Posjedovanje putne isprave i identifikacijskih dokumenata
- Posjedovanje finansijskih sredstava
- Druge okolnosti relevantne za pravilnu identifikaciju

Veoma je važno da žrtva trgovine ljudima, već od prvog kontakta sa službenicima institucija koja je izvršila identifikaciju, uspostavi odnos uzajamnog povjerenja. Vrlo je važno odmah na početku razgovora sa žrtvom dati obavještenja o pravima i obavezama utvrđenih zakonom, a koje se odnose na: obavezu osiguravanja fizičke zaštite – adekvatnog i sigurnog smještaja; osiguranje zdravstvene zaštite i liječenja ; informisanje o žrtvinom pravnom statusu na jeziku koji žrtva razumije; pružanje pravne pomoći u toku krivičnog i drugih postupaka u kojima žrtva ostvaruje svoja prava; o načinu pristupa diplomatsko-konzularnim predstavništvima zemlje porijekla ili uobičajenog boravka žrtve; informisanje o mogućnostima i postupku repatrijacije, pružanju socijalne zaštite koja obuhvata zaštitno zbrinjavanje i stanovanje, novčana davanja za osobe u stanju socijalne potrebe te programu resocijalizacije, uključujući osiguranje različitih vidova obuke i edukacije, zavisno od finansijskih mogućnosti.

Bitno je istaći da većina žrtava trgovine ljudima, posebno djece, iz straha od odmazde trgovaca ljudima, straha od roditelja koji mogu biti uključeni u trgovinu, straha od reakcije okoline i vršnjaka ili čak straha od krivične odgovornosti najčešće prvobitno poriče činjenicu da je žrtva trgovine, odnosno izbjegava pominjanje okolnosti koje će službenike navesti na zaključak da se radi o potencijalnoj žrtvi. U takvim slučajevima treba provesti dovoljno vremena u razgov-

oru i prikupiti sve raspoložive i što detaljnije informacije na osnovu kojih će se izvršiti identifikacija potencijalne žrtve trgovine.

Nakon što se prikupe inicijalne informacije vezane za konkretan slučaj i o tome se obavijeste ostale institucije nadležne za gonjenje počinitelja krivičnih djela trgovine ljudima i zaštitu žrtava, vrši se procjena slučaja.



Nadležne institucije intenzivno sarađuju i svaka u okviru svoje nadležnosti, zajedno ili odvojeno prema dogovoru, prikuplja ili razmjenjuje informacije o:

- Uspostavljanom kontaktu sa djetetom i porodicom (ako je ima)
- Procjenjivanju povreda koje su nanijete žrtvi i porodici
- Procjenjivanju rizika od nove povrede (nadležnost MUP-a)
- Osiguravanju dokaza o zlostavljanju i eksploataciji (najčešće je ovaj dio u nadležnosti tužilaštva i policije)
- Osiguravanju hitne usluge zaštite
- Identifikacija resursa koji su na raspolaganju za zaštitu žrtve
- Pripremi za odluku o izdvajanju žrtve djeteta iz porodice ili druge sredine (nadležnost Centra za socijalni rad, ako za to postoji potreba)
- Nalaženju odgovarajućeg smještaja (nadležnost Centra za socijalni rad)
- Osiguravanju povratne informacije drugim relevantnim osobama ili institucijama
- Rezultatima izvršene procjene i mogućem aktiviranju predmeta

Tužilaštvo i policija imaju obavezu da osiguraju fizičku zaštitu za žrtvu i žrtvu svjedoka, a posebno da nadziru i prate sve informacije u slučaju ugrožavanja fizičke zaštite žrtava i svjedoka žrtava, nadzirući njihovo okruženje. U cilju osiguranja odgovarajuće zaštite, tužilaštvo i policija dužni su vršiti redovne procjene slučaja.

Centar/služba za socijalni rad (CSR), nakon dobijanja informacija o predmetu, ukoliko ima nadležnost i obavezu da postupa, provjerava da li je slučaj ranije bio evidentiran, prikuplja dodatne informacije, vrši procjenu slučaja, uspostavlja kontakt sa žrtvom, priprema i obavlja intervju, sarađuje sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama u cilju procjene povreda i rizika od budućih povreda, pomaže u osiguranju dokaza o zlostavljanju i eksploataciji, utvrđuje raspoložive resurse za pomoć i zaštitu žrtve, procjenjuje koje intervencije su neodložne, odnosno priprema plan zaštite žrtve ili svjedoka žrtve.

Sve institucije uključene u procjenu slučaja dužne su redovno ažurirati procjenu slučaja i prilagođavati mjere na pomoći i zaštiti žrtve shodno rezultatima ažuriranih procjena.

Saradnja sa pravnim savjetnikom radi pružanja besplatne pravne pomoći

U skladu sa preuzetim međunarodnim obavezama koje se odnose na poštovanje ljudskih prava, svaka potencijalna žrtva trgovine ljudima ima pravo i mogućnost korišćenja besplatne pravne pomoći i savjetovanja tokom razgovora s predstavnicima nadležnih institucija, te tokom daljeg procesa ukazivanja pomoći, zbrinjavanja i reintegracije, tokom odvijanja krivičnog, građanskog ili upravnog postupka.

Sve nadležne institucije i ovlašćene organizacije, uključujući i MUP, prilikom preduzimanja bilo kakvih radnji sa žrtvom, što uključuje i razgovor, trebaju osigurati prisustvo pravnog savjetnika u cilju poštovanja prava žrtve trgovine. Kada se radi o maloljetnoj potencijalnoj žrtvi stranom državljaninu, neophodno je odmah osigurati prisustvo pravnog savjetnika.

Planiranje i organizovanje zaštite i zbrinjavanja

Suština ove aktivnosti je u potrebi da se razmjena informacija obavlja veoma efikasno, te da se u cilju donošenja odluka o oblicima i karakteru zaštite žrtava osigura multidisciplinarna saradnja svih uključenih institucija i organizacija.

U procesu planiranja i organizovanja zaštite i zbrinjavanja, MUP će o svim raspoloživim informacijama obavijestiti policijsku agenciju i tužilaštvo koje vode slučaj, CSR nadležan za postupanje u konkretnom slučaju i osoblje NVO/ Skloništa u koju je žrtva smještena.

Saradnja sa nevladinom organizacijom (NVO) ovlašćenom za zbrinjavanje žrtava trgovine ljudima.

U saradnji sa Vladinom kancelarijom za borbu protiv trgovine ljudima žrtva se smješta u Sklonište za žrtve trgovine ljudima/ NVO Crnogorski ženski lobi.

Mitovi & Zablude

Mit 1: Djeca mogu da odu

- Čuvan ili u pratnji/ posmatran
- Osjećanje da "duguju nešto" trafikantu
- Neposjedovanje ličnih dokumenata
- Strah od policije/da budu uhapšeni
- Prebijanje/silovanje/seksualno vrijeđanje
- Fizičko zatvaranje
- Prijetnje djetetu ili porodici
- Osjećaj da im niko neće vjerovati

Mit 2: Većina djece prodaje seks da zaradi novac

Zabluda:

U mnogim slučajevima, djeca (i mnogi odrasli) su prisiljeni da daju sav novac koji zarade makrou ili trafikantu. Oni će biti prebijani ako pokušaju da zadrže nešto novca.

Mit 3: Trgovina ljudima mora da sadrži neku formu prelaska granice

Istina:

Pravna definicija trgovine ljudima ne zahtijeva kretanje, i ako prevoz može biti uključen u zločin. Trgovina ljudima nije sinonim za prinudnu migraciju ili krijumčarenje. Umjesto toga, trgovinu ljudima je ispravnije karakterisati kao "prinudno pružanje usluga" gdje je pojedinac uključen suprotno svojoj volji uz korišćenje sile, prevaru ili prinudu. Transport ili migracija je manje relativan faktor u definisanju i za identifikaciju žrtava trgovine ljudima.



Primjer: Lana, 11

Kada je imala 10 godina, Lanu je majka prodala trafikantu koji je seksualno eksploatisao do njene 17-te godine. Oni su selili Lanu iz jedne zemlje u drugu, zaključavali su je u stanu i primoravali da ima seks sa muškarcima koji su tri puta stariji od nje.

Jedne noći, Lana je svom trafikantu pobjegla iz kuće i sakrila se u bašti. Porodica iz komšiluka je pronašla i pomogla joj da se obrati lokalnoj policiji u Crnoj Gori, koja je uputila na sklonište. Ubrzo nakon toga, Lana je došla u Srbiju gde je smještena u sklonište uz intenzivnu podršku lokalne anti-trafiking organizacije.

U naredne dvije godine, Lana je povratila vjeru u sebe i stekla prijateljstva među djevojkama koje su sa njom bile smještene. Trenutno je udata i živi život oslobođen od trgovine ljudima.

Lanin trafikant je osuđen u Srbiji i umro je prije izvršenja pune kazne.



Mit 4: Ako je žrtva trgovine ljudima pristala da bude u inicijalnoj situaciji, ili informisana o tipu rada ili uključivanju u komercijalni seks, to ne može biti trgovina ljudima, jer je trebalo "da zna".

Istina:

Žrtva ne može pristati da bude u situaciji trgovine ljudima. Inicijalnom pristajanju na komercijalni seks ili rad najčešće predstoji sila, prevara ili prinuda (ili maloljetne žrtve uključene u seksualnu eksploataciju) isplata nije relevantna za zločin.

Seksualno zlostavljanje djece

Seksualno zlostavljanje djece:

Uključuje djecu koja su žrtve neželjenog seksualnog kontakta, uključujući silovanje.

Trgovina djecom:

Uglavnom uključuje komercijalnu komponentu u seksualnom odnosu, uključujući novac ili razmjenu drugih dobara.

Identifikacija djece žrtava

- Učestalo izostajanje iz škole
- Iznenadno nošenje odjeće ili nakita koji je mnogo skuplji od onoga što je nosio/la ili neprikladno odjevanje
- Iznenadno prisustvo starijeg "dječaka" ili "prijatelja"
- U strahu, anksiozni, pokornog ponašanja, napetost ili nervoza
- Korist od starijih muškaraca
- Uočavanje kontrolišućeg odnosa
- Nemanje kontrole nad vlastitim novcem
- Tajnost u kretanju: odsustvo na neko vrijeme
- Tetovaže koje on/ona nerado objašnjavaju
- Kontradiktorne lične informacije
- Učestalo provođenje vremena sa osobom koju odrasli ne poznaju
- Učestale modrice ili fizičke povrede

Utjecaji

Psihološko/ emocionalni utjecaji:	Emocionalni utjecaji	Utjecaji na duhovnom/ spiritualnom nivou	Fizički utjecaji
- prekid zdravog psihološkog razvoja (samopouzdanje, intimnost, vjerovanja, ciljevi) - post-traumatski stres - impulsivnost, hiper osjetljivost - samopovrjeđivanje, suicidalno ponašanje - anksioznost, paranoja, klinička depresija - poremećaji sna i košmari	- ljutnja i bijes - dubok emotivni bol / tugovanje - osjećanje poniženosti i srama - stigmatizacija - samooptuživanje - gubitak seksualne želje, osećanja, potrebe za kontaktima	- očajanje - bespomoćnost - gubljenje vjere u humanost - gubljenje vjere u duhovnu snagu	- kontinuirano fizičko zlostavljanje - silovanje - HIV i AIDS - gubitak kontrole nad bešikom - neželjena trudnoća - sterilitet - facijalna i dentalna oštećenja - tetoviranje - oštećenje mozga - samopovrjeđivanje - suicidalne namjere

Kako razgovarati sa djetetom potencijalnom žrtvom trgovine ljudima

Stvari koje ne treba i treba raditi kada se razgovara ili pomaže djeci žrtvama trgovine ljudima.

Ne treba:

- reagovati verbalno ili fizički na način koji reflektuje gađenje ili prezir – uzdržavanje od prikazivanja šokiranog lica ili razgovor o tome kako je užasno bilo djetetovo iskustvo. Ovo može zbuniti dijete i navesti ga da misli da je ono loše a ne iskustvo koje je imalo.
- ispitivati dijete. Treba mu dozvoliti da samo ispriča šta želi u vremenu kada se za to osjeti spremnim. Ako ste zabrinuti za dječiju bezbjednost i saznavanje priče je jedini način da mu obezbijedite siguran prostor, pokušajte da osigurate da dijete razumije da želite da mu pomognete.
- postavljati pitanja o redoslijedu situacija koje vam dijete govori, čak i kada niste sigurni da informacije imaju smisla. Često, djeca koja su imala traumatično iskustvo imaju problem da zapamte činjenice ili događaje u redoslijedu u kojem su se odvile.

Uraditi:

- Ostanite otvoreni. Ovom djetetu je potreban vaš neosudjujući stav. Možda ste prva osoba sa kojom je dijete ikada razgovaralo o svom iskustvu, i vaša podrška je od presudnog značaja, čak i kada ćete ga samo saslušati i uputiti ga na kvalifikovanijeg pružaoca usluga.
- Dozvolite djetetu da ima vremena da razmotri svoje opcije. Prezentujte mu opcije koje imate za njega i dozvolite mu da izabere one koje su mu korisne i čuvaju ga sigurnim. Dijete možda neće sebe vidjeti kao žrtvu zbog uvjeravanja od strane trafikanta da je ono loša osoba i da je zaslužilo stvari koje su mu se desile.

Upamtite:

Vaša uloga u pomaganju djetetu može biti kompleksna. Morate se sjetiti da informišete ostale relevantne pružaoce socijalnih usluga i pomoći djetetu da bude dio svog procesa oporavka. Kada je dijete aktivno uključeno u oporavak to će olakšati vaš posao i posao vaših kolega.

**Motivaciono intervjuisanje (MI): CSEC pristup za razgovor sa žrtvama**

MI je direktan, klijento-centričan stil savjetovanja za izazivanje promjena ponašanja koja pomažu klijentu da istraži i riješi ambivalentnost. Ispitivanje i rješavanje ambivalentnosti je njegov centralni cilj, a savjetnik ga direktnim usmjerenjem vodi ka ovom cilju.

- Pokušati da razumijete okvir iz koga osoba dolazi pažljivim slušanjem
- Ispoljavanje prihvatanja i afirmacije
- Osnaživanje i jačanje mlade osobe
- Motivaciono izjašnjavanje da ste prepoznali problem
- Interesovanja, želje i namjere za promjenu, sposobnost za promjenu
- Praćenje stepena spremnosti mladog čovjeka za promjenu
- Obezbijediti da se ne javi otpor usljed stavljanja prevelikih očekivanja pred mladog čovjeka
- Afirmacija slobodnog izbora mlade osobe

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-85803-19-2
COBISS.CG-ID 26490384



CEDEM

Crna Gora

Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) nevladina je organizacija osnovana kao neprofitna asocijacija građana kako bi unaprijedila i proširila svijest o važnosti uspješne i pravilne demokratske tranzicije. Aktivnosti CEDEM-a uključuju istraživanja, praćenje i analizu procesa tranzicije. Cilj joj je da utiče na proces tranzicije u Crnoj Gori, da doprinese jačanju civilnog društva i demokratizaciji u cijelini.